

МЕТОДИ ОРД ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ВИКОНАННЯ ДЕРЖАВНИХ СОЦІАЛЬНИХ ПРОГРАМ

Чуйко Є. В.

ад'юнкт кафедри кримінального процесу та криміналістики

Донецький юридичний інститут

Міністерства внутрішніх справ України

м. Маріуполь, Донецька область, Україна

При розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері виконання державних соціальних програм, зокрема заволодіння бюджетними коштами шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК України), значну роль на початковому етапі розслідування відіграють негласні слідчі (розшукові) дії (НСРД). Це обумовлено тим, що злочини даної категорії є досить прихованими і виявлення їх ознак та забезпечення перспективи збирання достатніх доказів тільки гласними способами є проблематичним.

За своєю сутністю НСРД є легальним використанням методів оперативно-розшукової діяльності для отримання доказів, у ситуаціях ретельного маскуванню злочинної діяльності. Так, згідно ч. 2 ст. 246 КПК України НСРД проводяться у випадках, якщо відомості про кримінальне правопорушення та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб. Таким чином вказані дії є спеціальним інструментом отримання доказів, який слідчий, прокурор можуть використовувати тільки в певних законодавчо визначених випадках. Аналіз положень глави 21 КПК України дозволяє виділити дві групи НСРД:

1) негласні слідчі (розшукові) дії, які проводяться виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів (ст., ст. 260-264, 267, 269-272, 274 КПК України);

2) негласні слідчі (розшукові) дії, які проводяться незалежно від тяжкості злочину (ч. 2 ст. 264, ст. 268 КПК України).

Рішення про проведення НСРД приймає слідчий, прокурор, але щодо більшості таких дій (передбачається конкретною нормою КПК) вони повинні звертатися з відповідним клопотанням до слідчого судді, який виносить ухвалу про дозвіл на проведення НСРД.

Основним завданням НСРД є забезпечення кримінального процесуального провадження оптимальними способами отримання і використання в доказуванні відомостей, одержаних з використанням негласних сил і засобів, які віднесені до сфери ОРД. У справах про заволодіння бюджетними коштами в особливо великих розмірах або організованою групою (ч. 5 ст. 191 КК України) у сфері виконання державних соціальних програм за допомогою НСРД вирішуються такі завдання:

- встановлення місця знаходження документальних джерел доказів;
- встановлення наявності злочинних зв'язків між певними особами;
- встановлення виконуваних функцій учасниками організованої групи тощо.

З проведенням НСРД тісно пов'язано використання конфіденційного співробітництва, що є одним із методів оперативно-розшукової діяльності, спрямованих на збирання доказів у кримінальних провадженнях (ст. 275 КПК України). Конфіденційне співробітництво при розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері виконання державних соціальних програм полягає у встановленні довірчих відносин з особами, які мають доступ до інформації, яка може бути використана як докази в кримінальному провадженні з метою запобігання чи викриття вже вчинених злочинів. Відомості про використання конфіденційного співробітництва також як і НСРД не підлягають розголошенню.

У зв'язку із закріпленням методів ОРД в КПК України як засобів отримання доказів у кримінальному провадженні зазначимо, що склалася, на наш погляд, досить непроста ситуація. Так, у наукових спорах предметом дискусій стало питання щодо розмежування та більш чіткої регламентації у кримінальному провадженні двох видів діяльності оперативних підрозділів – процесуальної та оперативно-розшукової [1, с. 148-150]. Ч. 6 ст. 246 КПК України слідчому надано право особистого проведення негласних слідчих (розшукових) дій в той час, коли він не має можливостей використання для цього оперативних та оперативно-технічних засобів. Науковцями звертається увага, що співвідношення оперативно-розшукової і процесуальної діяльності потребує більш чіткої регламентації [2, с. 15–17]. Потрібно звернути увагу, що у справах про корупційні злочини складності у проведенні НСРД, необхідність ретельного дотримання про-

цесуальної форми з боку слідчих та оперативних співробітників, яким доручається їх проведення, обумовлюють особливу увагу сторони захисту стосовно доказів, отриманих у вказаний спосіб. Найчастіше причинами визнання судами недопустимими доказів, отриманих в результаті НСРД, є відсутність доручення на їх здійснення оперативними працівниками, порушення вимог щодо складання протоколів про їх проведення, виявлення ознак провокування злочину, перевищення повноважень при залученні прокурором особи до конфіденційного співробітництва та ін. [3].

Окрім того потрібно звернути увагу й ще на одну проблемну обставину – кримінальним процесуальним законодавством передбачається використання для збирання доказів негласних сил і засобів і тим самим стимулюється їх обговорення у відкритих публікаціях. В той же час законодавчо підкреслюється, що відомості, які стосуються проведення НСРД і використання конфіденційного співробітництва не підлягають розголошенню. Видається, що тим самим створюється небезпечна ситуація, коли обговорення проблемних питань використання методів ОРД у кримінальних провадженнях може призвести до неконтрольованого розголошення відомостей про заходи, прийоми і методи, які використовуються органами досудового розслідування та оперативними підрозділами. А в підсумку це призводить до зниження ефективності їх діяльності у кримінальних провадженнях. Зокрема, це стосується розслідування економічних злочинів, механізм вчинення яких (у тому числі у сфері виконання державних соціальних програм) характеризується організованістю груп службових осіб, які мають широкі зв'язки з представниками органів державного управління і великі фінансові можливості у протидії розслідуванню. Тому цілком обґрунтованою є думка окремих авторів щодо необхідності більш виваженого підходу до підготовки кадрів для правоохоронних органів, коли б забезпечувалося певні обмеження доступу до інформації про методи ОРД, що використовуються у кримінальному провадженні [4, с. 255–257]. Вважаємо, що не кожний працівник поліції повинен знати детально весь арсенал негласних способів отримання доказів, що використовуються у кримінальних провадженнях. Оптимальним видається викладання спецкурсів, які були б орієнтовані тільки на працівників поліції, які безпосередньо будуть займатися плануванням та організацією НСРД.

Література:

1. Підбережний В. Р. Діяльність оперативних підрозділів у кримінальному процесі: деякі проблемні питання та шляхи їх вирішення // Актуальні питання досудового розслідування та тенденції розвитку криміналістичної методики : тези доп. всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 21 листоп. 2018 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2018. – С. 148-151.
2. Мусяєнко І.І. Співвідношення оперативно-розшукової діяльності і кримінального процесу // Оперативно-розшукова діяльність та кримінальний процес: теоретико-праксиологічний дискурс щодо їх співвідношення в умовах реформування органів внутрішніх справ України: мат. міжнарод. наук.-практ. конф. 22-23 квітня 2015 р. – Одеса: ОДУВС. – С. 15-17.
3. Семенов Вадим. Недопустимість доказів, отриманих під час негласних слідчих дій. Судова практика 2019 року. URL: <http://algiz.legal/nedopustimist-dokaziv-otrimanix-pid-chas-neglasnix-slidchix-dij-sudova-praktika-2019-roku/> (дата звернення – 20.05.2021).
4. Шелухін М. Л., Крилов О. Ю. Якість підготовки оперативних співробітників органів внутрішніх справ як визначальний фактор підвищення ефективності протидії господарським правопорушенням // Право та управління. – № 4. – 2011. – С. 251–257.